

A

BATTHYÁNYI HERCZEGI S GRÓFI

NEMZETSÉG

LESZÁRMAZÁSA

972-DIK ÉVTŐL 1874-DIK ÉVIG.

SÓSKUTI TÁRNOK ALAJOS,

NYUGALMAZOTT JÓSZÁGKORMÁNYZÓTÓL.

NAGY-KANIZSÁN,

WAJDITS JÓZSEF GYORSSAJTÓNYOMÁSA

1875.

MÉLTÓSÁGOS

IDŐSB :

GRÓF BATTHYÁNYI ZSIGMOND

URNAK

NÉMET-UJVÁRA ÖRÖKÖS URÁNAK SAT.

**LEGMÉLYEBB HAZAFIUI TISZTELETE ÉS KEGYE-
LETE ÖRÖK JELÉÜL**

SÓSKUTI TÁRNOK ALAJOS.

Fidelitate et Fortitudine.

EMLÉKIRAT.

Zalamegye monographiájához, a „Zalai Közlöny“ 1874. évi 18-ik számában irt czikkemben csak röviden említém meg: miszerint a Batthyányi grófi nemzetség Zalamegye egyik legrégibb földbirtokosai sorába számítható, miután az Ürsektől veszi eredetét, ezek után történt leszármazását, e magas családnak hatvan éven túl tisztviselője, — s ezek közt számos évig levéltárnoka levén, bővebben leírni nem csak igen kedves feladatomnak, de el nem mellőzhető hazafias kötelemnek tartván, irom, amint közetkezik.

ÜRS 972-ik év körül mint a Hunnok egyik vezére; Magyarhonban a Balaton mellett Zala- és Veszprém vidékein már szerepelt, hihetőleg Felső-Eőrsről vette fel eredeti Ürs nevét? — fia

BUHNA de genere Ürs követte atyját, s élt 1046-ban, — ennek két fia levén :

SUIMUR Horváth és Dalmát országok vezére magtalanul halt el, 1088-ik évben, a második fia volt:

UGRA de genere Ürs, élt 1095-ben, ennek fia

+ BELUS Dominus in Ürs, Horvátország bánja, és Magyarország nádora, élt 1150-ben, kinek fia

MISKA de genere Ürs, III. Béla Magyarország királyának nevelője levén, élt 1156-ban három fia közül az öregebb:

RENOLDUS de genere Ürs élt 1160 körül, két testvére *SALAMON* és *ÁBRAHÁM* utód nélkül haltak el. Renoldnak egyetlen fia

MISKE de genere Ürs, ki Felső-Ürsön — megromlott ősi palotáját helyreállította, melyet végteleomlásáig Miske palotának neveztek, élt 1230-ban, kivel is az Ürsi ág kihaltván, ürsi és pezei paloták, és ezekhez tartozó birtokoknak kővágóürsi Mátyás lett ura, ki 1299-ben élt, követte

MIHÁLY kővágóürsi, mint elhunyt testvéreinek örököse, élt 1334-ben, követte őt öregebb fia

MIKLÓS, ki a királyi fiskus által elfoglalt ősi javait, az ellene folytatott perében legyőzte, mindannyi ősi javait, úgy a felső-ürsi egyház védnökséget (patronatus-t) is visszanyerte, élt 1355-ben Batthyányi Jánosnak egyetlen leányát Katalin nevűt, kivel a Batthyányi férfiág kihalt, vette nejéül, ezzel nemzette fiát :

GYÖRGY-öt kővágó-ürsit, kit szintén Kis Györgynek is neveztek, — 1370-ik évben esztergomi várkapitány lett számos érdemeért Zsigmond király 1398-ban szabad Batthyányi helységgel, és Polgárdi mezővárossal, az időben nevezett Batthyányi földdel (terra Batthyania) ajándékozta meg, mely után is Batthyányi nevét vette fel; magáévá tette, melylyel mai napig utódai élnek, kővágó-ürsi neve pedig örökre megszűnt.

Szabad Batthyányi, midőn a török uralma alá esett, Csik nevű basa neve után Csikvárnak neveztetvén, mai napig is Fehér megyében azon név alatt ismeretes. — Batthyányi György élt 1400-ban Ugal Erzsébet nejével nemzette két fiát, Albertet, és Lászlót, ennek egyetlen Margitha nevű leánya lévén, ez előbb Batthyányi Boldizsárnak, utóbb Alapy Endrének lőn neje.

ALBERT (Comes Pionis de Ozora) 1424-ik évben a királyhegyi küldöttség alkalmával László testvérjével Meresi birtokot szereztek meg, Albert 1532-ben élt — Pogány Klára ne-

jével három fiat : Endrét, Jánost és Pétert nemzette, — János utód nélkül halálozván el, Péter utáni származási leírása utóbb fog következni.

ENDRE Zákányi László, ugy Ugal családok után tetemes birtokot örökölvén, ezzel magán birtokát is tetemesen szaporította ; élt 1449-ben zákányi, Szerdahelyi Veronával, három fiat nemzett, u. m. Gáspár, Menyhárdot, és Boldizsárt, kik közül a két első gyermek nélkül halt el.

I. BOLDIZSÁR Mátyás királynak fő-udvarmestere, 1484. Kőszegvára kapitánya, 1489-ben Vas megye főispánja, Jajcza és Boznia bánja lévén, Mátyás és II-ik Ulászló alatt a külső udvaroknál számos követségi szolgálatot téven, Corvin Hunyady János őt Somogy megyében Latrán helységgel ajándékozta meg, melyet vitézségeért nyert, 1481-ben ugyan ő kapta meg a Batthyányi czimert, melyet utódai mai napig élveznek. — Meghalt 1520-ban Batthyányi Margitha nejével nemzette II. Boldizsár Ferenczet, és Györgyét, ez fiatal korában elhalt. Ferencz azonban, II-ik Lajos királynak pohárnoka, és mint Horvátországnak bánja, a törökök ellen számos ütközetben diadalmasan vezérkedvén, testvérje II. Boldizsárral hédervári, enyéngi, alapi- és zamardi jószágok birtokába jutottak. Ferencz, 1524-ik évben Ujlaky Lőrincz magvaszakadtával, Német-Ujvár roppant birtokát, melyhez ez időben a csákányi kastély, Vas megyében az eörségi kerület is tartozott, II. Lajos királytól ad utrumque Sexum, deficiente Sexu, maseserum, ajándékuul nyerte, 1428. évben I. Ferdinánd király a II. Lajos királynak adomány levelét megerősítette, és egyszersmind a szalúnaki várral, melyhez Rohoncz is tartozván szerencsétlen Pamkirchen gróf után, ki Gratz városában Friedrich fejedelem és titkára között kidolgozott terve folytán, orgyilkos és gyalázatos módon történt kivégeztetése után, a magyar koronára visszaszállott, — megajándékoztatott. — Ferencznek Svetkovits Katalin

nejével, gyermeke nem lévén II. Ferdinánd királytól tkinyere a királyi engedélyt, miként német-ujvári és szalónaki várak, és ezekhez tartozó urodalmakkal, mindkét ágon leendő örökösödési joggal rendelkezessék, minél fogva 1550-ben statualtatta is magát, mint Németujvár örökös ura, mely czimet utódaira is átruházta. Ferencz nevezett várakat és roppant birtokát, miután testvérje II. Boldizsár előbb meghalt, ennek fia pedig Kristóf beteges lévén fiának, illetőleg unokájának III. Boldizsárnak, kit is Párisban neveltetett, örökül hagyta. — Ferencz, mint Vasmege főispánja 1566-ban meghalálózván, rendelt örököse III. Boldizsár mindannyi jószág birtokába lépett.

II. BOLDIZSÁR — II. Lajos királynak főudvarmestere, több megye főispánja, kőszegi várkapitány és Bosnyák ország bánja lévén 1542-ben meghalt, Erhardy Katalin nejével nemzette:

KRISTÓF-ot, ki 1554. királyi főpohárnokká neveztetett ki, élt 1563-ban; ennek három neje volt, az első Kanizsay Magdolna, a 2-ik Kanizsay Orsola, a 3-ik Svetkovits Erzsébeth, melyikkel nemzette III. Boldizsár és Gáspár fiait? nem tudni, ez utóbbi Ferencz nagy bátyjának kedvence lévén, kit is végrendeletileg örökösének nevezett ki, azonban ifju korában elhalt s így Boldizsár lett utódja.

III. BOLDIZSÁR Kristófnak fia, királyi főasztalnok, és tábornok 1572-ben pozsonyi országgyűlésből küldettétvén ki, Kanizsának megerősítése végett, mely is 1578. Ő reá és Nádosdy Ferenczre bízott, míg az erősségen dolgoztak, több ízben Alibég török seregével háborítva lettek, melyet azonban Batthyányi Boldizsár mindannyiszor nagy veszteséggel visszavert, — ki is szép győzelmet nyert 1580-ik évben Gobornoki váromladék mellett, hol Skánderbéget legyőzte, — maga, a bég Huszeim Kalendor, és Ozmán agákkal ezen ütközetben el is estek. — 1857-ben Zrinyi Györgynek segítségül jöven, sasvári béget Kanizsa alól vissza-

verték, — Boldizsár 1590-ben hazánk, és nemzetünknek tevékeny és hű vezére meghalt, kinek hűlt tetemei a német-ujvári családi sirboltba tétettek örök nyugalomra, kiről a Német-Ujvár leírásában többet fogok említeni, itt még említésre méltónak találok, — miszerint Batthyányi Boldizsárnak fennmaradott ágyúiból kettőt, melyeket Batthyányi Fülöp herczeg emlékül őrzött, 1848-ik évben a zalamegyei 7-ik zászlóalj számára Körmenről ide Kanizsára leküldetett, és hosszabb ideig az itteni raktéren állottak — azokon a Batthyányi czimer M. B. de B. (magnificus Balthasar de Batthyányi érthető) 1565-ik év szám látható volt, innen Budára vitettek el, későbbben a németek kezébe kerültek, és a nemzetiségnek, e drága Batthyányi emléke örökre eltemetett.

Boldizsár, Zrinyi Dorothea nejével nemzette :

FERENCZ fiat, aki kir. főlovászmester, és Sopronmegye főispánja, ki II-ik Ferdinánd uralkodása alatt Erdélyben vezérkedett, Horvátországban nagy kiterjedésű jöszágokat birt, nejével Lopkoviczi Poppel Évával felső-lendvai Széchy Tamás neje Lopkoviczi Magdolna, illetőleg édes anyja után vasmegyei tótsági kerületben örökölt dobrai vár (Neuhaus) és rakicsányi kastélyhoz tartozó kiterjedt jöszágokkal nagyobbította birtokát, élt 1620-ban nevezett nejével nemzette egyetlen Ádám fiát, és három leányt, u. m. Magdolnát, Csáky László nejét, Borbálát, Forgács Zsigmond nejét, és Erzsébetet, Erdődy György nejét — ezeket anyiból említem, mivel Ádám a három leánytestvérével a dobroi és rakicsányi jöszágokból, mint édes anyjok után leányi ágat illetőkön, jussok érdemében kiegyezett és azon rész jöszágokat, a fiui ági birtokához kapcsolta.

I. ÁDÁM 1630-ik évben grófi rangra emeltetvén, királyi főasztalnok, és alsó Magyarország generalis kapitánya levén, roppant birtokát bővítette ; Vasmegyében borostyánkői (Bernstein és pinkafői urodalmakat Königszeg grófoktól, Zalamegyében Szentgróthi urodalmat, ehhez tartozott türjei prépostsággal — Hagymásiaktól vásárlotta — katholikus vallásra visszatérvén a

felső-eörsi prépostságot helyreállította, 1643-ban Német-Ujvár mezővárosban Szent-Ferencz rendiek részére 12 egyénre zárdát alapított, kiknek a családi sirboltot és elődeitől maradt könyveit őrizetükre bízta, elhalt 1659-ben, első neje Formantini Auróra grófné, 2-dik Wittmann Katarina volt. — Első nejével nemzette két fiát Kristófot és Pált, kikkel a Batthyányi nemzettség két ágra szakadt, — Kristóf az öregebb ágnek, mely utóbb hercegi méltóságra emeltetett, — Pál pedig az ifjabb ágnek lett alapítója, kik között a nagy kiterjedésű jószágok két egyenlő részre lőnek felosztva.

KRISTÓF kir. főpohárnok — ki beteges levén, az országnak kevés szolgálatot tehetett, élt 1680-ik évben Palocsay Mária nejével nemzette fiát :

II. ÁDÁMOT, ki 1686-ban Budavárának visszavételénél jelen volt, hol különösen kitüntette magát azzal, hogy a törököktől sok kincseket foglalt el, 1689-ban Fejérvárat és 1690-ben Kanizsát foglalta vissza, melynek utóbb földes ura is lett, 1693-ban Horvátország banjává nevezett ki, — és mint ez 12 ezer főből álló sereget vezérlett, 1703-ik évben a türjei prépostságot, mely neki osztályrészben jutott, a praemontrei rendnek visszaadta, és ugyanazon évben el is halt. Strattmann Eleonóra grófné nejével nemzette három fiát, — Károlyt, Lajost és Józsefet, — ez utód nélkül halt el.

KÁROLY, első Batthyányi herceg és Strattmann gróf a cs. kir. seregek tábornoka és fővezére II-ik József, és II-ik Lipót főherczegek nevelési vezetőjök, Vasmegye örökös, és Zala-megye főispánja, és teljhatalmu minister 1764-ik évben herczegségre emeltetvén, utódaira nézve első szülöttségi örökösödéssel, három neje 1-ső Waldstein Dorothea grófnő, — 2-ik Strattmann Francziska grófné, és a 3-ik Batthyányi Antonia grófné után, férfi utóda nem levén 1772-ik évben 74 éves korában halt el, anyja Strattmann Eleonóra után örökölt osztrák országban

Payerbach, Trautmansdorf, Fischament és Entzersdorfi jószágait, ugyszinte Bécs városában lévő házait, továbbá Magyarhonban Körmend, Inta, Nagy-Kanizsa és Horvátországban ludbregghi urodalmait, első szülöttségi hitbizománynak (majoratusnak) alapította, mely halála után Lajos testvére legidősebb fiára Ádám Venczelre átszállott, s a hercezséget birásába vette, és nagyanyja Strattmann Eleonora után a Batthyányi-Strattmann grófi összekötött nevet magáévá tévén melylyel mindannyian az öregebb ágból származó hercegek és grófok élnek.

LAJOS Batthyányi s Strattmann gróf 1751-től 1765 évig Magyarország nádora lévén, Mária Tereziának kiválóan kedves embere volt, ugyanezen évben, halála előtt Nagy-Kanizsa városában, mint ennek földes ura — Mária Terezia királyné beleegyezésével, egy hat osztályu gymnasiumot alapított, melynek fentartásához tíz ezer forintot adott, mindezen alapítványt, mind pedig még fenálló régiebb épületet magyar- és erdélyországi kegyes tanítórendnek átadta, és gondviselésére bízta az ifjuságnak nevelését, melyben is több magyar ifju dicséretére neveltettek, kik közül hazánk nagy fia Deák Ferencz is iskolai kezdetét, mint a rendben volt conviktor, vette. A gymnasium 1849. után, a német kormány alatt, — kis gymnasium, azaz négy osztályra szállíttatván le, mely azonban 1867-ben nagy, és 1869-ben főgymnasiummá, a város lakói és több nagylelkű adakozó, kik közé leginkább bold. Batthyányi Fülöp herceg számitható, kegyes hozzájárulásával alakíttatott. — Lajos gróf, Kinszky Therezia grófné, nejével nemzette Ádám Venczelt, kire a hercezség szállott — Józsefet, Magyarország primás hercezeit és bibornokot — Fülöpöt tábornokot, és Tódor grófokat.

III. ÁDÁM VENCZEL herceg, s Strattmanni gróf, helyettes bán, egy magyar ezrednek tulajdonosa, tűzésésgnek főparancsnoka, Vas megyének főispánja 1787-ik évben elhalt, Illésházy Therezia grófné nejével nemzette Lajost, egyetlen fiát.

LAJOS herceg, s Strattmanni gróf, tábornok és vasmegyei főispán, beteges állapotú levén, meghalt 1806-ban, Bergen Erzsébeth grófné nejével nemzette Fülöp, és Iván két fiát.

FÜLÖP herceg, s Strattmanni gróf, Vas megye főispánja 1809-ben ezen megye nemes seregének ezredese, s parancsnoka levén, 1813-ban a tartós francia háborúba, Iván gróf testvérével együtt magok költségén egy teljesen felszerelt huszár zászlóaljat állítottak fel, melyet is gróf Iván, mint huszár alezredes, a háborúba vezetett, — Fülöp herceg hazánknak, nemkülönben mint több intézetnek alapító tagja, számos és nevezetes áldozatot tett, — szegényektől kegyes adományait nem vonta el, mint belső titkos tanácsos, több kiküldetésben elnökölt, és udvari szolgálatot tévén, a miért több renddel diszitetett fel, jelesen aranygyapjus vitéz renddel, magasabb kort érve, visszavonult, és magán életnek szentelte magát, és mint nagy szerző 1870-ben élete 89-ik évében — neje nem levén, — magtalanul halt el, — nagy kiterjedésű javaiban, és vagyonában, Iván gróf leányai örökölték, a Magyarország és osztrák hercegségben alapított hitbizományi (majoratusi) jókarban fentartott jószágok, illetőleg hercegség átszállván mellékágu örököseire Batthyányi Lajos gróf, és magyarország nádorának, volt Tódor fiának utódára Gustáv gróf, jelenlegi hercegre. —

IVÁN BATTHYÁNYI és Strattmanni gróf, több huszár ezredben szerepelt mint alezredes, nyugalomba tévő magát, 1865-ik évben meghalt; Eszterházy Mária grófné nejével nemzette Erzsébet grófnét, Dráskovic Károlynak volt özvegyét, jelenleg Wocher nyugdíjazott cs. kir. tábornok nejét. — Leopoldinát, Erdődy Sándor gróf volt nejét, és Juliánnát, Montenuovo Vilmos Albert hercegnek nejét.

Visszatérve Batthyányi Lajos Magyarország nádorára, kinek, már említett III. Ádám Venczel hercegen kívül még voltak fiai:

JÓZSEF gróf bibornok, Magyarország primás hercege,

és vasmegye főispánja kinek életét, és számos jótékony tettét leírni hosszas lenne, melyek hazánkban azok ugyanis eléggé ismeretesek, — amint ez Török magyar Encyclopaediája 820-ik lapján bőven kitüntette van, — elhalt 1797-évben.

FÜLÖP gróf hadi tábornok lévén, 1795-ben halt meg — báró Perényi Borbála nejével utódja nem volt.

THÓDOR BATTHYÁNYI és Strattmanni gróf belső titkos tanácsos elhalt 1811-ben Eszterházy Eleonora nejével nemzette egyetlen egy fiát Antalt, és Mária Eleonórát, Álthán Ferencz grófnak nejét.

ANTAL JÓZSEF Strattmanni gróf, ki 1828-ik évben halt el, Rogendorf Czeczilia grófné nejével nemzette Gusztáv és Kázmér fiait, mégis Eleonórát Lutherát Alphonsnak nejét, és Philippinát, Pergen Antal gróf nejét

KÁZMÉR gróf második születésű fia 1848 és 1849. években hazánkban kiválóan szerepelt, és tetemes áldozatokat hozott, a világozi gyász eset után Viddinbe menekült, innét forradalom után több vezérfiával Schumlába, és később Kiutahiába bellebezett, honnan az amerikaiak közbenjárása folytán szabadon bocsájtatván, Párisba ment, hol 1854. évben meghalt, Keglevich Augusta grófné, még életben levő özvegyével utódot nem hagyván. életének bővebb leírását, Török Encyclopaediája a 823-ik lapon bővebben hozza.

GUSTÁV herczeg, és Strattmanni gróf, mint Batthyányi Antal, Józsefnek első születésű fia Károly Batthyányi 1-ső herczeg Strattmanni gróf által alapított hitbizományi javakat mint ötöt illetőket, birásába vevén herczegi rangra emeltetett, — mindannyi majoratusi urodalmat hosszabb időre, és évekre haszonbérbe adta, lakását Londonba vette, hol jelenleg is lakik, — elhunyt báró Ahrenfeld Vilhelmina nejével nemzette még életben levő két fiát; gróf Edmondot, és ifj. gróf Gustávot. —

A Batthyányi nemzetség két izben szakadván két ágra, és

ugyanaz első elszakadás 15-ik században történt Batthyány Albert után, ki Pogány Klára nejével nemzette Endrét, Jánost, és Pétert, — három fiát, — Endre mint első születésű képezte az öregebb ágat, — János mag nélkül halt el.

PÉTER azonban fiának elfogadta Batthyányi Margithának Alapy Endrével nemzett Benedek fiát, ki is a Batthyányi nevet magáévá tévé.

BENEDEK Batthyányi másképen Alapy Benedek, Ulászló király alatt kincstárnok, 1514-ik évben Budavára kapitánya és Dalmátországnak bánja volt, a budai országgyűlésből Verbőczy István által készített törvények vizsgálatával megbiztatván. Ulászlótól Erdélyben Almás várát nyerte ajándékul, maga után négy fiat hagyván, nevezetesen Györgyöt, Orbánt, Jánost és Mihályt.

GYÖRGY Batthyányi Benedeknek fia 1524-ben mint Pétervára kapitánya volt, melyet 1526-ben a mohácsi szerencsétlen ütközet előtt vitézül védett, és Tomori Pállal az újvidéki sánczoknál a törökök ellen működött, de végre mindketten kénytelenek voltak a túlnyomó erőnek engedni, s a királyi táborba visszavonulni, György, hol és mikép végezte élete pályáját, — nem tudni, valószínűleg a mohácsi csatában esett el.

ORBÁN Batthyányi, kinek sok viszázkodása volt, mikép végezte élete pályáját, és hol? szinte nem tudni, azonban 1549-ben már nem volt életben, lásd Magyarország Encyclopaedia 826. lapját. —

JÁNOS Batthyányiról hallgat a chronika, hihető korán, utód nélkül halt el.

MIHÁLY Batthyányi, Benedek öregebb fia levén 1520 körül Lengyeltóti Magdolna nejével nemzette Farkas, egyetlen fiát.

FARKAS Batthyányinak szerencsétlen sorsa levén, valószínűs martyrnak lehet mondani, ő Losonczy Istvánnak hadnagya volt, midőn 1552-ben Temesvárott a törökök fogságába esett, Farkasnak kezeit és lábát levágattatván, a megcsonkított testét,

a vár kapuja elé vetették, hol kinos fájdalmaik között halt meg.
— Csetemey Katalin nejével nemzette Ferencz fiát.

FERENCZ Batthyányi mint báró legelőször jelenik, élt 1628-ban Alsó-Lendvai Bánfy Katalin nejével nemzette Ferencz fiát, ki ifjabb Ferencz nevét viselte.

IFJABB FERENCZ báró nemzette Ujfalusi Dorothea nejével két fiát, Antalt és Ferenczet, kiknek további származásuk nem említettik. Ezzel az első ágnak elszakadását befejezem — s áttérek a második hasonlóra, mely

I. ÁDÁM Batthyányi gróf halála után maradt két fia, jelesen Kristóf és Pál között történt, — Kristóf után származott az öregebbik ág, mely utóbb hercegi rangra emeltetett, és még életben levő főméltóságu Gustáv Batthyányi herceg, és Strattmanni grófig már fentebb megíratott. — Pál után származott az ifjabb grófi ág, melynek származási ága következő :

PÁL BATTHYÁNYI gróf, katonai életnek szentelte magát 1664-ik évben Szt.-Gotthárdon a törökök ellen diadalmas ütközetben Montecuculi oldalán vitézkedett, — melyben egészségét megrontván, mellbeteg lett, — mindazonáltal Zrinyi és Nadosdyakkal a kanizsai várban székelő törököket több ízben háborították, egyik kitörések alkalmával, midőn Szent-Balás és Hahót vidékeit rabolni kezdték, Batthyányi Pál, Nadosdy Ferenczcel megtámadták a rablókat, a gelsei mocsárba üzték, melyben számos török beleveszett, ezen alkalommal Batthyányi Pál egyik török bégnek jobb karját ellőtte. — A nevezett gróf pusztá Ederitsnek, és ez által zalamegyei birtokos is levén, beteges léte folytán legjobb élete korában 1674-ben elhalt. Illésházy Katalin grófné nejével nemzette Ferencz, és Zsigmond két fiát.

FERENCZ gróf, királyi pohárnok levén — Czehenter Isabella nejével nemzette egyetlen József fiát, ki még atyja életében mint cs. kir. kapitány elhalt, kiben a fiág elhalván, jószágainak nagyobb részét jelesen a rohonci urodalomnak fele részét az öre-

gebb grófi ágnak elzálogosította, és az ifjabb ágtól örökre elidegenítette, meghalt 1717-ben.

I. ZSIGMOND gróf, ki Ferencz testvér bátyja után elzálogolt jószágait visszaváltotta, mind ezeket, mind magát rendezte, elhalt 1726-ban, gróf Gallenberg Izabella nejével nemzette Pált, Ádámot, Imrét és Zsigmondot négy fiát. — Gallenberg grófnénak, az Erdődy grófi nemzetség után Varasdmegyében Bánkydvori és Sz.-Kellemi jószágok juttatván, ezeket Senioratusnak, mindenkorra első születésű férfitag ágnak rendelte, és második születésű fiának Ádámnak hagyta, meghalt 1731-ben.

PÁL gróf egyházi életet választván magának, mint győri nagyrépost halt el.

ÁDÁM gróf, királyi kincstárnok lévén, az ifjabb grófi ágat mint nagy szerző gazdagította, ő Szent Gróthi urodalmat Batthyányi Ignác erdélyi püspöktől, és ennek testvérétől Alajos gróftól megvásárolta — szabad Batthyányi, ugynevezett Sármelléki javaknak harmadrészét, melyet az öregebb grófi ág zálogban birt, visszaváltotta, nemkülönbben Stajerrországbán burgói urodalmat, Pozsonymegyében a kiterjedett éleskeői urodalmat, Nyitra megyében Rákoviczi és Malzenitzi (Maniga) jószágokat Czobor grófok, és többektől vásárolta, meghalt 1779-ben 80 éves korában, Eszterházy Anna grófné nejével nemzette Ferenczet, Nep. Jánost, és Károlyt három fiát.

KÁROLY gróf cs. kir. kamarás a művészetnek nagy kedvelője és párfogója lévén, Ő a báró Vay Miklós, egyik jó barátja segítségével csempésztette be Londonból a pamatfonó gépmintáit, mely után báró Kempelen volt, s nagy hirben álló technicus hozzájárulásával Stajerrországbán volt burgói jószágában hasonló nevű mezővárosban egy gyapotfonó gyárt — a mult század vége fele nagy költséggel épített, melyis az osztrák monarchiában a legelső fonógyár volt és ez ideig is hirneves virágzásban áll fenn. Batthyányi Károly gróf, a bácskai Ferencz

csatornának, utóbb Károly várostól Fiumeig még fenálló Loui-sens-Strasse létrejöttének előmozdítója, és fáradhatlan részvényese volt. — Más egyéb közigazdasági gyárak felállításához járulni, költségeit nem kimélte: különben is szerző lévén, rakicsáni uradalmaiban a Széchyek által elzálogosított birtokokat kiváltotta. Batthyányi Alajos gróftól a rakicsáni birtok részét megvásárlotta — német-ujvári urodalomban is jelesen Rábort és Szt. Elek helységekben, az öregebb ág nál zálogban volt részeket kiváltatta, gazdaságait kellő gépekkel ellátta, — főképp a szép és hasznos marhatenyésztésnek is nagy kedvelője volt, 1814-ben élete 64-ik évében Burgóban halt meg, mint nőtlen maga után örököst nem hagyván, nagy birtoka és más egyéb szerzeménye Batthyányi Ferencz, és Nep. János grófi testvéreire szállott át.

FERENCZ gróf még atyja életében egy lovas ezredbe lépett s néhány éveken át szolgálatot tett, atyja halála után, mint kapitány lépvén ki, jószágait átvette és a még fenálló várát Szent-Gróthon építette fel, időközben kineveztetett sárosmegyei főispánnak, utóbb mint belső titkos tanácsos Szent-Gróth uradalomnak, és több jószágainak ura, életének számos évét Szent-Gróthon töltötte, hol is 1821-ben 84 éves korában, mint Zalában nagy becsülésben álló, és a szegények irányában kegyes jótévő Mágnás halt el. — Stillfrid Agatha báróné, nejével utódja nem lévén, örökölte vagyonát. —

NEP. JÁNOS gróf, Torontálmegyének főispánja magyar királyi kamarása s valóságos tanácsosa 1831-ben Pozsonyban 88 éves korában halt meg. Herbenstein Antónia grófné nejével nemzette három grófi hölgyét, — Antoniát, gróf Zichy Károly nejét, — Josephát, gróf Eszterházy Ferencz nejét, és még életben levő Johannát gróf Eszterházy Lajosnak özvegyét, — gróf Jánosnak fiui ágból örököse nem lévén, özvegye Herbenstein Antónia grófné mindannyi jószága birtokában maradván, még 1838-ik év junius 19 ig a jámbor életű asszonyt a halál az élők

sorából kiragadta! Ennek kimulta után Ádám gróf végrendelete folytán in defectu Sexus masculini a mellékágu azaz Imre és Zsigmond grófi testvéreinek utódai mindannyi jószágokban örökölték, kivéve az éleskeői és malzseniczi jószágokat, mégis az árvai és létavai részeket, melyek még életben levő özvegy Eszterházy Lajosné, — született Batthyányi Johanna grófné, mégis boldogult Zichy Károly grófné, Batthyányi Antonia utódainak birtokukban maradtak, — a többi Vas-, Zala-, Fehér-, Tolna- és Varasd megyékben, mégis Stajerszárgban levő uradalmak 1842-ben a mellékágu örökösök közt felosztva lettek.

János gróf végrendelete szerint kétszázezer ezüst forintot hagyott jótékony célokra (ad pia) mely összegnek böles elrendelésével Zichy Károly grófot, — mint végrendeletének végrehajtóját bizta meg, — a most tisztelt gróf ezen hagyományt oly lelkiismeretesen és tisztán kezelte, miszerint az éleskeői, német-ujvári és szent-gróthi uradalmakban az elaggott cselédek özvegyei és árvái számára agg intézeteket alapított, a német-ujvári uradalomban az iskolai tanítók számára tízezer forintnyi alapítványt rendelt, melynek kamatjából 21 tanító évenként ösztöndíjt avégre nyer, miként a német és horvát ajku tanuló gyermekeket a magyar nyelvben is oktatni kötelesek legyenek, — somogymegyei jószágokban több iskolát építtetett, és a tanítók eltartásához szintén tízezer forintnyi alaptőkét tett le. Védnöksége alatt levő templomok és kápolnák számára alapítványokat tett le, és építéseihez hozzájárult. — Több kórházban ágyakat fundált, váczi és gráci sikeknémák, — pesti vakok, végre katonai intézetekben is alapított Statumokra nagyobb összegeket fizetett le. — Mely ebbeli jótékonyságoknak százan és százan élvezik gyümölcsét, és a Batthyányi Nep. János grófnak hálás emlékezetét örök időkre fentartani fogják.

Áttérek Batthyányi Ádám második testvére Imre gróf származási leírásához s. u.

I. IMRE Batthyányi gróf, belső titkos tanácsos és hétszemélynök 1774-ben meghalt Saurau N. grófné első nejével nemzette József Györgyöt, Ignácot, Antalt, Imrét, Alajost, és Kajetánt, — második nejével Kántz N. — Nep. Jánost, fiait.

I. JÓZSEF GYÖRGY kir. főasztalnok, és belső titkos tanácsos 1806-ik évben halt el Illésházy Francziska grófné nejével nemzette Józsefet, Vinczét, és Miklós három fiát.

II. JÓZSEF gróf meghalt 1851-ben még életben levő Tarnóczy Antónia nejével nemzette Józsefet, még életben levő fiát.

III. JÓZSEF gróf, Mosonmegyének főispánja, született 1836-ik évben Batthyányi Ludovica grófné nejével nemzette József, — László és János fiait.

VINCZE gróf belső titkos tanácsos, udvari kamara alelnöke, Hontmegye főispánja, és Esztergommegye főispáni helytartója levén, testvérbátyja József György gróf leggondosabb neveltetésben részesíté, s ez által belőle nemcsak igazi hazafit, és ügyes hivatalnokot, hanem író is képezett, — Vincze gróf a magyar tengerpart konstantinápolyi Moldava, Bukovina, és Erdélyországban tett utazásairól irt könyvei hazánkban ismeretesek. Meghalt 1827. Rudnák Josefa nejével nemzette egyetlen fiát I. Arthur grófot.

I. Arthur gróf még életben lévő Apraxim Julianna nejével nemzette egyetlen fiát szintén Arthur nevűt.

II. ÁRTHUR gróf 1870-ben Pesten az érettségi vizsgát kitünő sikerrel tette le, innét Gráczbba ment az egyetemi előadásokat hallgatni, itten, valamint a pozsonyi jog-akademián minden tekintetben kitüntette magát, általános tisztelet és becsülésben álló fiu volt, — 1874-ben életének 21 éves korában Gráczbban mint önkéntes katona, hosszas, és súlyos szenvedése után, édes atyja, rokonai, és jó barátai fájdalmára mult ki az élők sorából.

MIKLÓS gróf cs. kir. kamarás, meghalt 1843-ban. Széchenyi Francziska grófné nejével, gyermekei nem levén, Pinkafő

mezővárosban egy nő zárdát alapított, melybe az özvegy grófné magát visszavonva, és mint annak fejedelmi asszonya hunyt el 1861-ben élete 78-ik évében.

IGNATZ gróf, I. Imre grófnak fia, erdélyi nagy tudományu püspök, kinek fényes és dicséretes élete leírását a Magyarorsz. Encyclopaedia a 819-ik lapján bőven foglalja, — Ignác gróf az eladott szent-gróthi uradalom helyett Torontál megyében a kiterjedett bébai uradalmat vásárolta, mely halála után testvéreire szállott át, és ezáltal kárpótolva lettek. Meghalt 1798-ban 57 éves korában.

ANTAL gróf, cs. kir. kamarás, meghalt 1813-ban báró Majthényi Johanna nejével Erneszt, egyetlen fiát nemzette.

ERNESZT gróf, 1814-ben halálozván meg, Tarnóczy Antonia nejével, ki még mint Batthyányi József özvegye életben van, nemzette egyetlen Kornél fiát, ki gyermekkorában 1813-ban meg is halt.

II. IMRE gróf, cs. kir. aranykulcsos, és Fehér megyében közbecsülésben álló hazafi volt, meghalt 1819-ben. Haller Anna nejével nemzette Imre és István fiai.

III. IMRE gróf, kir. fő lovász mester, a magyar szent korona őre, Zalamegye főispánja s belső titkos tanácsos, a Batthyányi nemzetségnek még életben levő Nestora, számos éven át az országnak tett szolgálatairól nevezetes, magas korában nyugalomba vonván vissza magát, szintén még életben levő Majláth Erzsébeth grófné nejével nemzette Béla egyetlen fiát, ki is 1838-ban kis gyermekkorában meghalt.

I. ISTVÁN gróf, cs. kir. kamarás meghalt 1865-ben, nemzette Boleza Antonia grófné nejével István és László fiai.

II. ISTVÁN gróf még életben levő 1848 és 1849-ben mint Fehér megyének kormánybiztosa és jó hazafi szerepelt, végre menekülni kénytelen lévén, külföldön, leginkább Schweiczban több évet töltött, miglen a kinyert királyi engedelem mel-

lett ismét hazánkba visszatért, magán életének szentelvén magát, — elhunyt Mitrovsky Mária grófné nejével gyermeke nem lévén, utódja nincsen.

I. LÁSZLÓ gróf, még életében levő Festetics Cölestina grófné nejével nemzette Géza, és László két fiát.

GÉZA gróf, Sopronmegye volt alispánja, még életben lévő Batthyányi Emanuéla grófné nejével, bold. Batthyányi Lajos gróf leányával nemzette Lajost, Gézát és Bélát, három fiát.

II. LÁSZLÓ gróf, még életben lévő Latinovics Irma nejével nemzette Imre és László fiait.

ALAJOS gróf, I. Imre grófnak fia, Mária Theresia idejében főasztalnoki méltóságra emeltetett. — Igaz, hogy 17 éves korában a Jezsuita szerzetbe kellett volna állania, azonban ezt elkerülvén, egy magyar huszár ezredben szolgált; miglen véletlenül kiderült, hogy Batthyányi Imre grófnak fia és mint ez, tisztirangra emeltetett, utóbb a katonai pályáról lelépven, az irodalomnak szentelte magát, magyar, német és latin nyelven több és jeles munkát hagyott maga után. 1816-ban Debreczen városában, hol több éveken át lakott, 66 éves korában meghalt, és az ottani köztemetőben temettetett el. — Szápáry Theresia grófné nejével fia nem lévén, nemzett három leányt, u. m. Annát, báró Jöchlinger Bódog nejét — Aloysiát, Jankovits Antal nejét, és Károlinát, Lónyai Józsefnek nejét. —

KAJETAN gróf, I. Imre grófnak fia, cs. kir. kamarás meghalt 1817-ben, Sigray Antónia grófné nejével egyetlen Mária nevű leányt nemzett, ki utóbb Pejacevich Vincze grófnak hitvese lön.

NEP. JÁNOS gróf, I. Imre grófnak második házasságból eredett fia több éven át a cs. kir. hadseregben és a francia előháboruban vitézkedett, utóbb, mint százados lépven ki. Vas megyében lévő csákányi uradalmában, melynek felerészét Kajetán testvérétől vette meg, tölté élete napjait; meghalt 1826-ban. Gemingen Anna báróné nejével nemzette Károly és Zsigmond két fiát.

KÁROLY gróf, édes atyja halála után átvette a csákányi uradalomból mind maga, mind kiskoru testvéröccse Zsigmond grófnak birtokrészeit -- és birta 1842-ik évig, midőn Herbenstein Antonia grófné, öregebb gróf Batthyányi Nep. János özvegye halála után maradt uradalmak fel nem osztattak, ezen alkalmmal a két testvér is felosztotta jószágait. Károly gróf a szt.-gróthi uradalmat vette át, a hol élete folytáig lakott is. Zsigmond gróf pedig a csákányi uradalmat vette birásába. Károly és Zsigmond grófoknak, — Torontál megyében levő bébai uradalomból is $\frac{1}{4}$ része lévén, Károly testvérének osztályrészét megvette, melyet azonban távolléte tekintetéből ismét eladott és annak helyébe szt.-gróthi uradalma közelében több vásárlás által birtokát nagyobbította. Ő vette meg felső- s alsó-kustyáni jószágot Schmideg grófi családtól, Alsó-Csányban egyik Csányinak részjószágát, Vas megyében Bögöde határban Ivánkovich-féle jószágot. — Végre szt.-gróthi uradalomhoz tartozó, és osztály alkalmával Imre grófnak jutott huszonyai és udvarnoki hegyvámot, kis-gáthi malmot, és emellett levő nagy pinczét, mégis doronczy és kisvásárhelyi birtokát, a mihályfai határból vásárlott földekkel bővítette; — az urbéri tagosítással és tett szerzeményeivel szt.-gróthi uradalmát tetemesen nagyobbította. Károly gróf általában mint jó hazafi, és a szegények irányában nemesszívü jótevő, — mind Vas, mind Zalamegyében tiszteletben álló Mágnás lévén, meghalt Szt.-Gróthon 1852. életének 53-ik évében. Első nejével, Nádosdy Ernesztina grófnéval nemzette — Gedő és Zsigmond két fiát. — Második és még életben levő Nádosdy Károlina grófné nejével Ferencz nagyreményü fiát.

GEDŐ gróf, még életben levő Fiáth Borbála báróné nejével nemzették Ernő, József, Pál és Ádám fiaikat.

IV. IFJABB ZSIGMOND gróf, még életben lévők Erdődy Johanna grófné nejével nemzették István, Zsigmond, Tivadar, Vilmos és Béla fiaikat. —

FERENCZ gróf, még életben lévő a magy. földm. ipar- és kereskedelmi ministeriumnál osztály tanácsos.

III. ZSIGMOND idősebb, Károly grófnak öcsese, fiatal idejét egy cs. kir. Dzsidás ezredben töltötte, mint főhadnagy kilép-
vén, gazdaságának szentelte magát, és inkább jószágokat bér-
lett, mintsem a csákányi uradalom felosztását szeretett testvér
bátyjától követelte volna. — Herbenstein grófné Batthyányi Já-
nos gróf halála után közosztályra maradt uradalmakat három
évig dicsőn kormányozta, az osztozó grófi rokonainak több szí-
ves szolgálatot tett és jelenleg is tesz. — Elhunyt Batthyányi
Fülöp herczeg, közelebről ismervén Zsigmond grófnak, mint
fáradhatlan jó gazdának erkölcsös élete módját, — azért is
bizta a német-ujvári ősvára, ottani zárda és családi sirboltjának
felügyelésével meg, melynek fentartása végrendeletileg örök időre
is háromszázezer forintot törvényszerűleg a német-ujvári uradal-
mára biztosított, miszerint azok után járó ötös kamatja évenként
Csákányban lakó Zsigmond grófnak, ennek kimultával pedig utó-
dainak az említetteknek fentartására kifizetessék. — Egyéb-
iránt Zsigmond gróf nem feledkezvén meg csákányi birtokát
is szomszédságában tett több vásárlással nagyobbítani, jelesen Rá-
ba-Szt.-Mihályt Senyei báró családtól — Rátódon, Gasztony-
ban is több nemesi birtokot vásárlott. A csákányi uradalomhoz
tartozó eörségi kerületben részint nemesi, részint urbéri nyug-
hatatlan lakósokkal sok kellemetlenséggel, és költséggel összeköt-
ve volt tagosítást rendbehozta. Elhunyt Batthyányi Ágnes gróf-
né nejével nemzette Kálmán, Béla és Iván három fiát. — Kál-
mán reményteljes fia 1865-ben élete 27 éves korában halt el.
Iván, mint kiskoru, még édes atyja felügyelete alatt van.

BÉLA gróf még életben levő Tarnóczy Etelka nejével mind
eddig gyermektelen !

Befejezván I. Imre gróf utáni származási leírást, áttérek I. Zsigmond gróf után lett származási leíráshoz, s. u.

II. *ZSIGMOND* gróf, I. Zsigmondnak fia cs. kir. kamarás, s belső titkos tanácsos, az osztályban neki jutott Szalónoki vár, és urodalomnak ura, a Szalónaki, Vas megyében, jelenleg is, még épségben levő várát választotta uri lakhelyének. A várt Paumkircher András, kinek szobra emberi nagyságban márvány kőben faragva a vár belső kapuja előtt áll, építtetni kezdette, amit az alatta lévő felírás is bizonyít, mint következik: Nos Andreas Paumkircher de Zalónak komes posonien: hoc magnific: opus fortissimor: muraru erigi fecimus.— Susceptu An dni: oi — 1440.

Zsigmond gróf, elhalt 1768-ik évben Lengheim Rosalia grófné nejével nemzette Miksa és Fülöp két fiát.

MIKSA gróf, cs. kir. kamarás és Vas megye főispáni helytartója ugyan Vas megyében az ikervári és kovácsi jószágokat vásárolván, 1804-ik évben, Szalónaki várában halt meg, — első neje Batthyányi Annával, kit korán ért halála, gyermeke nem lévén, a második Flässer Magdolna nejével nemzette Ferencz és József Nándor két fiát — Ferencz ifju korában 1803-ik évben Pozsonyban halt meg.

JÓZSEF SÁNDOR gróf, még édes atyja életében ifju korát egy cs.kir. gyalogezredben tölté, atyja halála után rangjáról leköszönvén, mint annak egyes örököse, az utána maradt uradalmait birásába vette, ezeket rendezni kezdvén, az ikervári uradalmát nagyobbította péterfai és czomaházi helységekkel, melyeket több nemesi családtól vásárolt, az ezekben volt urbéréseket beosztotta, jelesen a péterfaiakat Ikervári, a czomaházikat Kovácsi helységekbe, a hol mind belső, mind külső illetőségekkel ellátva lettek. — A két helységet mint pusztai birtokot, jelesen Péterfát József major, Czomaházát Sándorfölde nevezet alatt, két kiterjedő gazdaságba osztatta be. A szomszéd Medgyes nevű helység, és határában is Megyesy László

de másoktól is szép birtokot szerzett, tagosítás alkalmával néhány száz holdból állót, melyet a kovácsi gazdasághoz csatolt. — József Sándor gróf tevékeny gazda lévén, birtokának felemelésére tetemes áldozatot tenni nem sajnált. — Ő építette a Rába folyón a még fenálló ikervári hires nagy malmot, ugyanazon folyón lévő hidat — és nagy költségbe került töltést, melylyel a Rábán tul fekvő berki, nyögéri és sótonyi gazdaságaival kényelmes közlekedési tekintetből össze kötötte. — Uri lakát kiterjedett kerttel, és ebben nagyszerű melegházakkal és épületekkel csinosította. — Meghalt 1812-ben. Skerlecz Borbála nejevel nemzette Lajos fiát, és Amália grófi urhölgyet, mint kiskoru árvák édes anyjuk gondviselése alatt maradtak és a jószágukat önkormányzása alá vette, ámbár az elhunyt gróf, illetőleg az árvák édes atyjuk végrendeletileg azoknak gyámgondnokul a vasmegyei két alispánt rendelte.

LAJOS gróf, magyarorsz. első miniszerelnöknek élete leírását a magyarorsz. encyclopaedia 825-ik lapján bővebben foglalja, azonban teljesen helybe nem hagyhatom, mert balértelmű! miután az encyclopaedia tisztelt írója azt állítja, hogy Batthyányi Lajos gróf, az öregebb Batthyányi Nep. János grófnak fia, 1809-ben Pozsonyban született, — Batthyányi Nep. János grófnak fia soha sem volt amit Batthyányi Ádám utáni származási leírásban is említém. — Továbbá, hogy pazarló anyja, azaz Skerlecz Borbálával perben állott, az áll, mert magam is Lajos grófnak a mennyire tőlem kitelt, adatokkal szolgáltam, de azon piszkot mégsem engedhetem s nézhetem el, miként Batthyányi János neje — Herbenstein Antónia grófnéra, mint a t. olvasó közönség előtt vélt Lajos édes anyjára hárittassék! A most nevezett grófné teljes életében szelid s jámbor istenfélő asszony volt, nem, hogy még pazarló anya lett volna. Az encyclopaediának ezen hibás előadását azzal kiigazítani kötelességemnek tartom, hogy Lajos grófnak édes atya Batthyányi József Sándor és

édes anyja szül. Skerlecz Borbála valóságos szülei voltak, kikről csak annyit mondhatok „de mortis nihil, nisi bene“ Lajos grófnak szerencsétlen kimulta fájdalom! 1849-dik évben történvén, még életben lévő Zichy Antónia grófné nejével nemzette hátrahagyott három árvaít, egyetlen fiát Elemér grófot — Emánuelát gróf Batthyányi Gézának nejét és Ilonát gróf Keglevich Béla nejét, mindannyikat még életben lévőket.

ELEMÉR gróf, az ikervári uradalomnak jelenlegi ura, még nőtlen állapotban él. —

FÜLÖP gróf szintén II. Zsigmondnak fia lévén, cs. kir. kamarás meghalt 1791-ben 1-ső neje Katzianer Anna grófnéval nemzette József Emánuel fiát, — 2-ik nejével Stubenberg Theresia grófnéval Kristóf fiát. —

JÓZSEF EMANUEL cs. kir. kamarás meghalt 1851-ben, Ottenfels Anna báróné nejével nemzette egyetlen Ferencz Xav. fiát. —

FERENCZ XAV. gróf meghalt 1869-ben. Eisenbach Mária báróné első nejével nemzette Endre fiát, ki 1741-ben gyermek korában meghalt, második még életben lévő nejével Batthyányi Karolin grófnéval nemzette Károly, Miksa és Gábor három fiait.

KRISTOF gróf még életben lévő cs. kir. aranykulcsos, Szalónoki ősvár és hasonnevű uradalomnak, édes atyja Fülöp gróf után örökölt részének ura, elhunyt Gleisbach Franciska grófné nejével nemzette Károly és László két fiát, mégis Ágneszt III. Zsigmond grófnak nejét, ki is 1853-ban hunyt el. — László reményteljes fia cs. kir. lovasezredben tiszti rangban állván, mellbetegségbe esett; — rangjáról leköszönvén, 1851-ben meghalt szülői és rokonai legnagyobb fájdalmára.

KÁROLY gróf még életben lévő, részint megyei — részint állami hivatalokban tölté fiatal éveit, jelenleg mint nőtlen, édes atyja oldala mellett Szalónokon él. —

A szalónoki vár és uradalom másik fele része, melyet hajdan Miksa gróf halála után József Sándor gróf, ennek halála után pedig fia Lajos gróf örökölte szerencsétlen történt halálával a bekövetkezett szomorú esetek folytán Schmidt Ferencz bécsi lakosnak adatatván el, kinek halála után — fia szintén Ferencz nevű a nevezett várnak és uradalomnak fele részében jelenleg is tulajdonos. —

Bevégezvén a Battyányi nemzetségnek, mint Német-Ujvár örökös urainak történelmi leírását, — méltónak vélem ősi várukat is némileg megemlíteni és ennek történelmi leírását — kapcsolatban felhozni.

NÉMET-UJVÁR.

Eredetileg Güssingi várnak neveztetvén, Vasmegyében még fenálló felépítési idejét a régi okmányokból kitanulni nem lehetvén, ámbár állittatik, miszerint az, Szt. István Magyarország első király uralkodása alatt építettett volna? a mint a Német-Ujvár városában lévő Szent Ferencz zárdában létező könyvtárban egy a Güssingi várajzolata alatt következő felírás olvasható.

Arx Német-Ujvár per Stephanum I. Regem Hungariae erecta, et Benedictinis per Comitem Balpherum Sub Gesza II. ex indultu regio 1157 tradebatur. Dein ob continuas styrorum irruptiones per Belam III. Regem comutata est cum Vág-Vjhelino — Sigismundus — 1428 arcem hanc contulit Ladislao — Cseh Makoviensi Bano — Mathias vero corvinus 1459 Nicolao Vjlaky Transilvaniae Vojvodae et duci exercitus eam donavit. Tandem uno ante cladem mohácsiánam anno, 1524 Ludovicus II. Rex Hungariae tradidit pincenarum regalum magistro Francisco de Battyán Bano Croatiae. —

Honnan vette a szerzet ezen traditiót, nem tudni; azonban a még fenálló óriási falak régiebb építésre mutatnak, — melyek után ítélve, azt már a romaiak is birhaták és későbbi időkben ujobbi építményekkel nagyobbítva lett.

Hogy a várt romaiak birhatták, annyiból is gyanítani lehet, minthogy 1815-ben néhai nagyméltóságu özvegy Festetics György

grófné született Jakabházi Sallér Juditha asszonyság Német-Ujvárhoz egy órányira fekvő sóskuti helységben, tulajdon birtokán egy diszes fürdőt költséges lak- és fürdőházakkal építtetett, a régi ásványos kutat újra megásatta, ennek fenekén a munkások egy köre akadván, kiásták, mely mintegy két láb magas és másfél láb széles lehetett, ennek egyik oldalán három Nympha össze karolva, a másik oldalán Urnák kifaragva, a homlak-táblán pedig ezen szavak „Caesar Augustus“ olvashatók voltak, ezenkívül számos romai pénzeket is kiástak, mind az említett kő, mind pedig a pénzek is kezemben megfordultak. — A követ a nagy- emlékezetű grófné Bécsbe küldette, de kinek birtokába jutott, kikutatni nem lehetett. — A föntebbi adatokból gyanítható, hogy Sóskut a romaiak fürdőhelye lehetett, és hogy azon vidéken uralkodtak is. —

A vár délkeletnek kiterjedő tágas síkvölgyben magán fenálló magas sziklákon áll, mely állítólag 1157-ben Balpharus gróf II. Géza király engedelmével a Szent-Benedek rendnek adatott, ezt azonban III. Béla király a német hadak ellen használni tudván, Vág-Vjhelylyei cserélte fel, és a nevezett rendnek átadta.

A güssingi várt 1190-ben nyerték a spanyolvitézek, kik is a vártól vették nevüket, s güssingi grófoknak neveztettek, de miután ezek több ízben nyugtalankodtak, majd egyik, majd másik király ellen fegyvert fogtak, pártoskodtak, és Magyarország irányában hivatlenek voltak, 1319-ben güssingi András gróf Robert Károly Magyarország királya ellen szintén fegyvert fogván, a király azt legyőzte, minden tisztségétől és jószágaitól megfosztatta és magyarországból kiűzte. (Lásd esméretektára 8-ik kötet 270-ik lapját).

A várt időközben majd egyik, majd másik vojda és bána birta, a mint is 1428-ban Zsigmond király Cseh László mákoviczi bánnak. 1459-ben pedig Mátyás király Ujlaky Miklós Erdélyország vojdejának adományozta. — Ujlaky Lőrincz magva-

szakadtával 1524-ben II. Lajos király Német-Ujvárt és ehez tartozott csákányi kastélyt az eörségi kerülettel, mégis Német-Ujvárhoz tartozott roppant kiterjedett birtokkal Batthyányi Ferencznek királyi pohárnoknak és horvátország bánjának ad utrumque sexum ajándékozta. — Hogy Cseh László utóbb Ujlaky Miklós és utódai úgy Batthyányi Ferencz is a nevezett várt — s ehez tartozó birtokot mint királyi adományt nyerték, a német-ujvári grófi ága levéltárában létező okmányok bizonyítják.

A vár átvétele alkalmával Batthyányi Ferencz az időben volt várkapitányának Sankó nevűnek házat igérvén, Német-Ujvár határában egy pusztát adott, mely mai nap is Sankóháznak neveztetik. —

A vár soha sem égett le, a mint Hunfalvy első szakasz magyarország 2-ik kötet 354-ik lapján állítja: hogy a 17-ik században leégett, és ezen alkalommal Szombathely város szabadság levelei is elpusztultak volna, nem áll, mert I. Batthyányi Ádám gróf III, Boldizsár halála után már 1590-ik évben Német-Ujvárt örökölte és birásába vette. — Ádám gróf halála után két fia között 1662-ben két részre felosztott, kiknek utódai is 1775-ik évig teljes épségben fentartották, miglen a magas kormány részéről nem határozottatott, miszerint egyes családok váraiban létező fegyverek vagy el, vagy az államnak adattassanak át, — minthogy az ily várak mint országos védvárak megszűnni fognak, ezek sorába a güssingi vár is tartozván, 1778 körül a nagyszámu régi fegyverek poton áron árvereztettek el, az ágyukat — azonban a kormány vette át.

A várnak akkori urai a fegyvertelen várnak fentartását terhesnek tartván, több századon át ellenségeinek, és viharoknak büszkén ellenállott ősfalainak részenkénti lebontását határozták, mi is 1778-ik év körül kezdetbe vétetett — Stokhofer György volt uradalmi irnok vette le az ősvár tetejéről a legelső cserép-

zsindelt, és ezután folytatták az ősvár falait is lebontani, leginkább ez ifjabb vagy is grófi ágnak észak és keleti részein volt lakhelyeket pusztították, anyagaikból a völgyben nagyszerű majorok és épületek emeltettek. — Az öregebb, vagyis hercegi ágnak jutott nyugoti része szintén pusztítottatván, azonban a déli részét Batthyányi Lajos herceg kimélvén, a még fenálló várnak felsőbb részét épségben fentartatta és fentartására tetemes áldozatokat tett, kinek is köszönhetik utódai a még fennálló ősi falaknak fenntartását és még ezekben létező lakható részeket, — melyekben egy várörnek lakása, egy fegyvertár, ebben még régi fegyverek, sisakok, vasingek s e félék tartatnak. — Továbbá ékesíti a régi magas torony — egy régi haranggal, honnan a gyönyörű táj felett messze elláthatni, ezen toronyban — egy óra, egymás fölött három szoba, ezek számos régi festvényekkel vannak diszesítve. —

A várnak első és tágas udvarában léteznek még a sziklákba vésett s jó karban fentartott nagyszerű pinczék, ezek fölötti káoszamáták, mégis ezek fölött egy góth. stylusra épített templom, melyet néhai Batthyányi Lajos herceg 1794-ben romladozott állapotából kiemeltetett, régi oltárképét, mely havi Szűz Máriának van szentelve, csinos új oltárral ékesítette, melyről mai napig is egy czimzetes apátság B. M. V. ad nieves de monte Güssing fenáll, ennek czimét nagy váradi kánonak Kozácsk József élvezi. —

Azon templom fölött egy nagyobb terem van, melyben Ürsi Renoldtól fogva, Kővágó Ürsek és utóbb Batthyányiak emberi nagyságban festett arczképei, az öregebb ági származási rendben láthatók. —

Az alsó udvarban vagyon még egy említésre méltó a kősziklákon átvéssett 67 öles mélységű kut. — Végre a régi bástyai és körfalak még épségben fenállók, — melyek közül egyiken az északi részén még egy régi Batthyányi ágyu, ezen felírással

(A. D. B. 1647, fenáll) a betük magyarázata (Comes Adamus de Batthyány). Ezen ágyu a romlott falak alatt eltemetve lévén, 1803 körül egy kőműves által fedeztetett fel, kit Lajos herczeg gazdagon megajándékozott, s azonnal felszereltette, a bástyára kiállította emlékül, hogy Batthyányi ágyuk is valaha léteztek, mely némelykor diszlövésekre is használtatik; — most említett bástya alatti udvarában léteznek még a jó karban fenálló börtönök.

Elhunyt Batthyányi Fülöp herczeg, a vár és a régiségek irányában édes atyjának volt jó hajlamát ismervén, tiszteletben tartani igyekezett; az örökölt régiségek fentartására számos áldozatot tenni nem sajnált, a mint is azoknak örökre leendő fentartásukról is gondoskodott, mire is III. Zsigmond Batthyányi grófnak, a mint már említém, az ós várnak, Német-Ujvár mezővárosban fenálló zárda, a templom alatti családi sirboltnak, még is a városon kívül fenálló Szt. Anna kápolnának fentartására nevezetes tőke utáni kamatot végrendeletileg hagyományozott, és biztosított. Ezen hagyomány és más tudva lévő számos jótéteményei fényes nevét s emlékét örökítik!

Német-Ujvár (Deutsch-Neustadt) mezőváros a güssingi várhegy északi oldalán fekszik, Vas megye egyik régiebb mezővárosa. Szombathelyhez két, Körmendhez másfél, Szt. Gottárdhoz egy és Stayerországhoz három mértföldnyi távolságra vagyon; délkeletnek a Ráfafolyóig nyúló tágas völgyben — nyugotról szőlőhegyekkel és erdőkkel környezve. — A belső város hajdan magas falakkal, melyekből még némelyek fenállanak, körülvéve két erős kapu által a külvárosoktól, melyeket az időben hostáknak neveztek, elkülönözve és a védvárral összekapcsolva volt. — Magában a belváros kisszerű mint egy — 22 házból, melyek közül a Ferencz-rendi zárda-templom és ez alatti családi sirbolt a régiebb épületek sorába számítható. A zárdát 1643-ban I. Ádám Batthyányi gróf és Formantini Aurora grófné 12 rendi személyre alapították, mely mind ez ideig fen-

tartva lévén Batthyányi Fülöp haláláig, ki azt III. Zsigmond Csákányban lakó grófnak védnökségére bizta és ez alatt jelenleg fen is áll, Batthyányi Ádám gróf rom. kath. vallásra áttérvén, őseitől maradott régiségiek könyvtárát a zárdába s a szerzetnek őrizetére áttette.

A sirbolt elhanyagolt állapotra jutván, 1830-ik évben Batthyányi Nep. János mint is a zárdának egyik védura felszólítván Fülöp herceget annak helyreállítására, mibe a herceg bele egyezett és közös költségen helyre is hozatott, uj oltárral, több rézkoporsóval és egy csinos portáléval csinosítottatott, melyen a felírás következő. —

GentIs sVae post fVnera qVIetI.

EXstrVXerat C. ADaMVs a Batthyány.

Detersa VetVstatIs Labe restaVrarVnt.

PrInCeps PhILIpVs, et CoMes Ioannes Nep.

A sirboltban számosoknak holt tetemei, czin, vörös réz és öntött koporsókban nyugodnak, a jelesebbek közül az alapítók Ádám gróf és neje Formantini Aurora. II. Ádám Horvátország bánja és neje Strattmann Eleonora. Lajos Magyarország nádora, — első herceg Károly egy impoſant nagy öntött koporsóban, — a többi grófok és grófnék, főkép a torony alatt befalazott boltban a legrégiebb nemzetségi tagoknak már porrá vált tetemei; kik nem csak jeles hazafiak és honleányok is voltak, életüket mint vitézek, ugy polgári magasrangu tisztségeknek áldozták, a vallás fentartásáról és népnevelésről is gondoskodtak, — szolgálait, ezeknek özvegyét és árváit, nem különben szükölködő jobbágyait is segíteni kegyeskedtek, melynek gyümölcset a fenálló alapítványokból mind ez ideig élvezik és tovább is élvezni fogják! —

Sem a sirboltban, sem a templomban különös monumentumok nem léteznek, — kivéve a templom főbb bejárása jobb

felén a falban vörös márványban vésett emberi nagyságu vitéz-
nek szobra látható, ezen felirással :

Magnifico Dno Batthasari Batthyány Consil. s. caes. Regiaeque
Maj Dapif. regal. Magist. pio sincero Patri, Patriae, Domi,
Militiaeque Felici. --

Qui excessit 1. Febr. Ao 1590. posteritas dicavit. —
Azon templom bejárása bal felén egy fehér márvány kőtáblában
vésett felírás olvasható mint következők. —

Nosci quis fueram, sed quis deinde
Cum Patriae fines undique Turca premet
Tunc passis manibus ferat auxilium, Tibi quaeres
Sed nemo fiet, qui sua damna levet,
Noscar, et intota patria mihi nomen habebo —
Posteritas nostri, sic memor omnis erit
Me sors laeta tulit, jam vivo munere Christi
Haec vita est Cunctis, ante ferenda Bonis. —

Ezen fentebbi felírások jelelik. III. Boldizsárnak nyug-
helyét és arra mutatnak, miszerint a templom még a zárda ala-
kulása előtt már fenállott, csak hogy későbbben a zárda építése
alkalmával nagyobbitva lett.

A szerzet két — azaz a német-ujvári német és szent-miklósi
horvát igen is kiterjedt fárát adminisztrál, melyektől a szokott
stolán kívül kevés jövedelme vagyon; mert az alapító gróf a
vidék és kevés lakosainak szegénységét belátván, vad vidéknek
is nevezte, — a miért is a szerzetet gazdag fundatioval látta el
és ez által kevés lakóinak, utóbbi jobbágyoknak sorsát könnyebbi-
tette, jelenleg is — olyanok élvezik, kik ezen jótékonytságot meg-
hálálni nem tudják és semmibe veszik.

A templomot I. Imre gróf, jeles s drága ékszerekkel gazda-
gítá amint is a hercegek és grófok pénzbeni — fundatiokat
tettek, lelkök üdvösségeért szolgálendő szent misékre.

A zárdán kívül a városnak fára temploma is vagyon Szt.-Jakabhoz felszentelve, szintén régi a városon kívül lévő temetőben álló épület, melyben kicsinsége miatt a vasárnapi isteni szolgálat nem tartathatik, azonban külön napokban mégis szolgáltának, főkép fundált szent misék.

A belvárosban a zárdán kívül lévő épületek közül jelesek: Kristóf Batthyányi grófnak urilaka, a hercegi tisztek lakai és még más egyebek, nagyobb része emeletes házak.

Ezen kis város hajdan, midőn hazánkat a sok háboru nyomorította, — több előkelő nemes családnak menedék helye lévén, kiknek nevei a birt házak után még most is ismeretesek, jelesen, Sankó, Szilágyi, — Háczy, Deseő, Senyey, Káldy, Tevelyi, Parpáczy, Nagy, Csányi és más többeknek volt házai.

A külvárosok tágasabbak, melyek részint a keleti, részint a nyugoti északnak a várhegye oldalán mintegy 236 házból állók, építve vannak. —

A lakosok száma 3000 személyre, kik között 700 izraelitát számitanak; nagyobb része német, kevés magyar és horvátajkuak, iparosok és földművelők, főkép azok, kik a langzeili és rózsahegy szőlőkben laknak.

Az izraeliták különféle kereskedést főleg Stayerországban üznek, — ezeknek a belvárosban egy csinos imaházok és kétosztályu iskolájok vagyon. — Továbbá van egy gyógyszertár, takarékpénztár, szolgabírói hivatal, levélpósta, városház és háromosztályu elemi iskola, — mind ezekben, mind az izraelita iskolában a magyar nyelv tanítói, néhai Batthyányi Nep. János grófi alapítványból évenként ösztöndíjt, a szegényebb sorsu gyermekek pedig magyar iskolai könyveket nyernek.

A város hajdani lakósainak és hostásoknak a várban katonai szolgálatot tenni kellett; azonban megszűnvén a vár védvár lenni, azoknak ebbeli szolgálatai is lassankint megszűntek, ámbár a földes uraságok azokat urbéri szolgálat alá vonni igye-

keztek, de a régi privilegiumaihoz ragaszkodván, hosszas per lefolyta után az urbéri szolgálattól felmentve lettek. —

A város szabadalmi leveleit Ujlaky Miklós, mint az időben Német-Ujvárnak volt ura, Mátyás királytól 1459-ben kieszközölte, miszerint Német-Ujvár lakosai mind száraz földön, mind vizen vámharminczad s más egyéb adófizetésektől felmentve lettek, ezen szabadalmukat 1510-ben Ulászló király, 1523-ban pedig II. Lajos király megerősítették — végre 1712-ben a posonyi káptalan mindannyi szabadalmi leveleiket hitelesítve kiadta, melyek is a város levéltárában, egy régi pecséttel, azon körülírással: Sigil. civitatis Gissing 1619 — őriztetnek. —

A nevezett mezővárosnak magánálló bírósága vagyon, mely is a város jövedelmeit kezeli, ezek állanak a piaczi helypénz szedésből, négy tulajdon ház, téгла-égető és négy havi, azaz Sz.-Mihály naptól, gyertya-szentelő Szűz Mária napjáig bormérési jogból, — ezeken kívül vagyon még rétje, legelő és külön erdeje.

Német-Ujvár városa és védvéra több száz éven át, több száz holdból álló halastó és mocsárral körülvéve lévén, 1784-ben Batthyányi Lajos herczeg és Batthyányi Károly gróf mint földes urak egyezsége léptek, a tavaknak lecsapolását s kiszáraitását elhatározták és végbe is vitték, ez által legjobb takarmányt termő réteket nyértek és jelenleg értékesebb hasznát veszik utódai, mint sem a nádas volt mocsároknak, melyeknek kigőzőlgése és állandós ködök — a lakósokra nézve is ártalmasak voltak.

A kis várost és vidékét diszesíti boldogult Batthyányi Fülöp herczegnek csinos nyári laka rendezett mulató-kertjével, melyet néhai Batthyányi Lajos Magyarország nádora, építtetni kezdett. — Unokája Lajos herczeg egy emelettel főlebb vétette és két szárnyépülettel nagyobbította, 1804-ben bevégezvén, — csinosan bebutoroztatta, melyben is évenként a nyári havakat udvari népével tölteni szokta. — Kisasszonynapján (szept. 8-án) az ősvárban templomban Szűz Mária tiszteletére nagyszerű s

pompás bucsut tartván, melyben Vas- és Zalamegye nagyjai is részt véve, mint Vas megye örökös főispánját megtisztelték, — ottlétével a kis várost is élénkebbé tette. — Holta után közelebb elhunyt Fülöp herczeg édes atyjának hagyományát becsülni nem mulasztotta el, Német-Ujvárott gyakran megjelent és ősi lakában több hónapot töltött, kinek legkedvesebb szórakozása volt, a régi vár omladékai alatt a magas hegyen magánosan sétálni. — Halála után német-ujvári nagy kiterjedésű uradalmában testvér-öccse Iván gróf utódjai örökölték, jelesen: még életben lévő Erzsébeth grófné, volt Dráskovich Károly gróf özvegye, jelenleg Wocher cs. kir. nyug. tábornoknak neje, — kinek osztályrészében Német-Ujvár jutván, ezt is lakhelyének tűzte ki: — az uradalomnak másik fele az ugynevezett felső vidéki részében az elhunyt Julianna grófné Montanova Vilmos Albert herczeg neje után maradt utódai részesültek. —

Ezekon kívül bir még az ifjabb vagyis grófi ág után maradt uradalomból egy negyedrészt Batthyányi Kristóf gróf, még is III. Zsigmond gróf az ősi várt, mint ennek valóságos örökös ura. — Engedje is az Egek Ura, hogy száz és száz éves falai atyáskodó birtokosa és utódai jó gondoskodása alatt az elhunyt Fülöp herczeg ohaja és kívánatára még számos éven át fenálljanak! mint hazánk egyik régibb vára, ugyszintén a Batthyányi egyik régibb nemzetiségnek emlékeül!!

F Ü G G E L É K.

III. IMRE BATTHYÁNYI gróf, kiről ezen füzet 20-ik oldalán megemlékezés történt, volt Magyarország koronaőrje és kir. főlovászmestere, ki mint ezen minőségben Ő Felsége V. Ferdinand és utóbb Ferencz József királyok koronázása alkalmával szolgálatot tett, minek emlékeül is az arany-gyapjus-rendet nyerte, f. 1874. évi szept. 16-án élete 94-ik évében, mint a grófi nemzetségnek volt legidősb tagja, földi élete pályáját bevégezte; — hült teteme Szabad-Batthyányi (Csikvári) jószágában ujonon felépített csinos templom alatti sirboltba tétettek. — Béke és áldás hamvaira!!

JAVÍTÁSOK:

				helyett:	olvasandó:
5.	lapon	8. sorban	felülről:	közetkezik	következik.
6.	"	23.	"	" Szabad-Batthyányi	Szabad-Batthyány.
7.	"	25.	"	" masererum	masculino.
8.	"	1.	"	" tkinyere	kinyerte.
8.	"	31.	"	" 1857	1587.
13.	"	18.	"	" bellebbeztett	bellebbeztetett.
16.	"	25.	"	" párfogója	pártfogója.
18.	"	27.	"	" Statumokra	Stalumokra.
24.	"	19.	"	" Nándor	Sándor.
26.	"	18.	"	" 1741	1841.

Ezekon kívül több apróbb hiba elnézése kéretik.

